

KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN SOSYAL POLİTİKA DİNAMİKLERİ ÜZERİNDE NEDEN OLDUĞU DEĞİŞİMİN ANALİZİ

Hasan YÜKSEL*

ÖZET

Bünyesinde ekonomik, siyasi, politik ve sosyo-kültürel entegrasyon sürecini barındıran; söz konusu bu dinamiklerin bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen iyileşme ile birlikte ülke sınırlarını aşarak daha küresel bir hale geldiği bir dünyada küreselleşme kavramı ülkeler arasındaki zaman, mekan ve ulus parametrelerini kaldırarak ortak zaman, mekan ve ulus ötesi gibi kavramların oluşumuna zemin hazırlamıştır. Öncelikle din merkezli yayılma politikaları ile başlayan küreselleşme, ekonomi ve ticaretin ulus ötesi sınırlara taşınması ile birlikte farklı bir gelişim trendi içerisine girmiştir. Toplumsal hayatın her alanını etkileyen bu süreç, toplumsal problemleri de mikro ölçekli değerlendirmelerden uzaklaştırarak makro zemine taşımış, böylelikle ülkeler içinde tek bir problemlerden ve bu problemlerin nedenlerinden bahsetmek olanaksız hale geldiği gibi problemlerin çözümüne yönelik geliştirilen politikaların da tek bir ulus veya devlete yönelik olmasını düşünülemez kılmıştır. Başka bir ifadeyle gerek problemler, nedenleri ve sonuçları gerek çözüm önerileri de küreselleşme düzleminden etkilenmiştir. Bu nedenle toplumsal problemlerin çözümüyle ilgilenen sosyal politikanın temel dinamikleri yeniden tanımlanmak zorunda kalmış, sosyal politika yalnızca ulus ölçeğinde değil aynı zamanda ulus ötesi problemlerle ilgilenen bir bilim dalına dönüşmüştür. Çalışmanın amacı küreselleşme süreciyle birlikte sosyal politikaların unsurları olan istihdam, ücret, çalışma koşulları ve sendikacılıkta meydana gelen değişimleri incelemektir.

Anahtar Kelimeler: *Küreselleşme, Sosyal Politika, Çalışma Koşulları, Ücret, Sendika*

---

* Dr., Çalışma Ekonomisi ve Endüstriyel İlişkiler; Süleyman Demirel Üniversitesi, Rektörlük Dış İlişkiler Ofisi, Isparta, hasanyuksel37@gmail.com

THE ANALYSIS OF THE CHANGE ON THE DYNAMICS OF THE SOCIAL POLICY TRIGGERED BY THE PROCESS OF GLOBALIZATION

ABSTRACT

Globalization, including economic, politic, and socio-cultural integration the dynamics of which become global in parallel to the developments in the information and communication technologies (ICT) by eliminating the borders among the nations brings about integrity on time, place, and nation. Globalization which commences with the religion oriented policies initially, goes into a different developmental phase with the international economic and commercial process. This process which affects every walks of life in the society carries the social problems to the macro scale assessments by removing micro scale assessments, and therefore it becomes impossible to mention about just one problem in the country and one solution based upon the problem solely for a nation or a state. In other words, the problems and their solutions also become global. That's why, the dynamics of the social policy concerned with the solutions of the problems in the society have to be defined again and social policy turns into a concept that deals with the global problems not just the local ones. The objective of the study is to analyze the changes on the components of social policy implementations like employment, wage, working conditions, and trade unions will be analyzed in parallel to the concept of globalization.

Key Words: *Globalization, Social Policy, Labour Relations, Wage, Trade Unions*

GİRİŞ

Öncelikle sanayileşme sonrasında ise bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen artış ile ticaret ve ekonomik faaliyetlerin uluslararası bir boyut kazanması, ülkeler arasındaki sınırların kalkması ve dünyanın görünen nüfusa rağmen küçük bir topluluk, küçük bir yerleşim yeri haline gelmesi olarak tanımlanan küreselleşme kavramı ekonomik, siyasi ve kültürel tüm öğretilerin yeniden tanımlanmasını gerekli kılmıştır.¹ Küreselleşme kavramı ile birlikte artık yerellikten, yerel sorunlardan ve çözüm önerilerinden bahsetmek mümkün olmadığı gibi problemlerin sadece yerel dinamiklere indirgenerek çözüme kavuşturulması da olası değildir. Nitekim yerel bir problemi başka bir uluslararası probleminden ayrı değerlendirmek ya da uluslararası başka bir problemi yerel dinamiklerden

---

¹ Sara M. Hamilton, *Globalization*, ABDO Publishing Company, Minnesota, USA, 2009, s. 10

farklı bir bakış açısıyla ele almak problemlerin kapsamlı çözümünü engelleyecektir. Bu yönüyle tüm toplumları ilgilendiren problemlerin çözümünde küresel bir bakış açısı ortaya konulmalı problemlerin çözümü yerellikten arındırılmalıdır.

Sosyal problemlerin çözümünde etkili bir mekanizma olarak kullanılan sosyal politika, küreselleşmenin ortaya çıkışıyla birlikte yerel parametrelerden sıyrılarak ulus ötesi bir kimlik kazanmak durumunda kalmıştır. Özellikle yalnızca işçi sorunlarıyla ilgilenmek durumunda kaldığı ilk ortaya çıkış amacı düşünüldüğünde sosyal politikanın küresel stratejilerde ve problem alanlarında meydana gelen değişimle birlikte ilgilendiği konularda meydana gelen kavramsal genişlemenin büyük boyutlara ulaştığı gözlenmektedir. Bu bağlamda sosyal politikanın günümüzde terörden eğitime, istihdamdan sendikaya, konut ve kentleşmeden işsizliğe, ulus devletten ulus ötesi devlet yaklaşımına, ulusal sermayeden küresel sermaye ayırımına varıncaya kadar ilgilendiği konuların çeşitlilik göstermesi problem alanlarının ne denli farklılaştığının ve daha küresel bir hale geldiğinin bir göstergesidir.²

Çalışmada küreselleşme kavramının tanımından hareketle küreselleşme kavramının nedenleri, sonuçları, sosyal politika dinamiklerinin oluşuma etkileri literatür çalışması bağlamında incelenecek ve sosyal politikanın geçirdiği değişim ve dönüşüm ortaya konulacaktır.

1. KÜRESELLEŞME KAVRAMI

Küreselleşme kavramı 1960'lı yıllardan beri literatürde yaygın olarak kullanılmasına rağmen tarihin hiçbir döneminde yüzyılın son çeyreğindeki kadar bireylerin ilgisini çekmemiştir. Özellikle bireylerin ve devletlerin birbirlerine karşılıklı olarak bağımlı olduğu 1990'lı yıllarda kavramın kullanımı daha da yaygınlaşmış, 11 Eylül saldırıları gibi terörün uluslararası bir olgu haline geldiği 21. yüzyılda ise kavram toplumsal problemlerin açıklanmasında ve çözümlenmesindeki yerini almıştır.³ 'Globalize (küreselleşme)' kelimesi ilk defa 1944 yılında Merriem Webster's Dictionary kullanılmış, kavramın diğer uzantıları olan 'globalizing', 'globalized' kelimeleri ise Oxford English Dictionary'de ancak 1962 yılında yer almıştır. Kavram 1980'li yıllardan sonra dünya dillerinde hızlı bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır.⁴

---

² Ken Blakemore ve Edwin Griggs, *Social Policy An Introduction*, Open University Press, Mc Graw Hill Education, USA, 2007, s. 3.

³ Manfred B. Steger, *Globalization A Bried Insight*, Sterling Publishing Company, New York, USA, 2009, ss. 1, 2.

⁴ <http://blog.milliyet.com.tr/sosyolojik-olarak-kuresellesme-nedir--/Blog/?BlogNo=421305> (Erişim Tarihi: 19.08.2013).

Küreselleşme kavramının ortaya çıkışında hiç şüphesiz Kanadalı Sosyolog Marshall McLuhan tarafından kullanılan “küresel köy” ve “küresel birleşim” kavramları oldukça önemlidir. McLuhan ‘küresel köy’ kavramını ilk defa 1962 yılında kullanmıştır. McLuhan’a göre dünyada meydana gelen ekonomik, siyasi, bilimsel, kültürel ve ticari faaliyetler dünya sisteminin bir parçası olan diğer devletleri ve toplumları etkilemekte, devletler ve toplumlar arasında karşılıklı etkileşimin oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Bu sayede dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen bir olay sadece ortaya çıktığı bölgeyi etkilemekle kalmamakta aynı zamanda çok daha uzak coğrafyalarda etkileri hissedilmektedir.⁵

‘Şeffaflık’ ya da ‘akışkanlık’ süreci ya da zaman ve mekan sıkışması olarak ifade edilen küreselleşme kavramı mecazi anlamda insanların, konuların, bölgelerin ve bilginin çok yönlü geçişini ve bu geçiş esnasında karşılaşılan problem alanlarını ifade etmek için kullanılmaktadır. Tanımda şeffaflık ve akışkanlık kavramlarıyla anlatılmak istenen dünyanın küçülmesi ile ‘her bireyin her şeyden haberdar olması’ iken konu, bölge ve bölgelerin çok yönlü geçişi ise insanlığı ilgilendiren tüm konuların artık tek bir ulus veya devletin özelinde olmadığı aksine tüm dünyanın ilgi odağında olduğu gerçeğidir.⁶ Küreselleşme kavramının farklı tanımları ve söz konusu kavramla ilgili açıklamalar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.⁷

---

⁵ Abdülkadir Şenkal, *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*, 3. Baskı, Alfa Yayıncılık, 2011, ss. 99, 100.

⁶ George Ritzer, *Globalization The Essentials*, Wiley and Sons Ltd Publication, Oxford, UK, 2011, s. 3.

⁷ Robin Stryker, “Globalization and The Welfare State”, *International Journal of Sociology and Social Policy*, Volume 18, Number 2,3, 1998, ss. 2, 3; Anthony Giddens, *Modernity and Self-Identity, Polity, Self And Society In The Late Modern Age*, Cambridge University Press, 1991, s. 18; Şenkal, a.g.e., s. 102; Jan Aart Scholte, *Globalization A Critical Introduction*, Second Edition, Palgrave Macmillan Publication, New York, USA, 2005; Dani Rodrik, “Sense and Nonsense in The Globalization Debate”, *Foreign Policy*, No 107, Summer 1997, ss. 19, 20; Justin Ervin ve Zachary A. Smith, *Globalization*, Published by ABC-CLIO Incorporation, 2008, s. xv; Michael M. Weinstein, *Globalization What’s New?*, Colombia University Press, New York, USA, 2005, s. 1.

Tablo 1: Küreselleşme Kavramının İfade Ettikleri

Tanım ve Açıklama	Kaynak
Küreselleşme, telekomünikasyon devrimini, ulus ötesi ekonomik, teknolojik işbirliğini, küresel işgücünü, Fordist üretim sistemleri yerine daha esnek üretim modellerini, Üçüncü Dünya Ülkeleri ile ticari işbirliklerini ve uluslararası rekabeti içeren çok yönlü bir olgudur.	Robin Stryker, “Globalization and The Welfare State”, <i>International Journal of Sociology and Social Policy</i> , Volume 18, Number 2,3, 1998, ss. 2, 3.
Küreselleşme, “zaman ve mekân açısından birbirinden uzakta gelişen, olayların yerel oluşumları etkileyebilmesi ve bu yolla küresel ölçekte sosyal ilişkilerin yoğunlaşması” olarak tanımlanabilir. Giddens’a göre küreselleşmeyi kapitalizm, ulus devlet, uluslararası işbölümü, küresel askeri sistem gibi dört temel faktör oluşturmaktadır.	Anthony Giddens, <i>Modernity and Self-Identity, Polity, Self And Society In The Late Modern Age</i> , Cambridge University Press, 1991, s. 18; Abdülkadir Şenkal, Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika, 3. Baskı, Alfa Yayıncılık, 2011, s. 102.
Küreselleşme, bireyler arasındaki şeffaflık ve bölge ötesi kavramlara vurgu yapması nedeniyle sosyal coğrafyanın yeniden yapılandırılması noktasında kritik bir işleve sahiptir.	Jan Aart Scholte, <i>Globalization A Critical Introduction</i> , Second Edition, Palgrave Macmillan Publication, New York, USA, 2005.
Küreselleşmenin ekonomik büyümeye, refaha, toplumsal yapıya, doğal çevreye, ücretlere olumlu katkıları halen tartışma konusudur.	Dani Rodrik, “Sense and Nonsense in The Globalization Debate”, <i>Foreign Policy</i> , No 107, Summer 1997, ss. 19, 20.
Küreselleşme, insanlar arası etkileşimi ve küresel bağımlılığı arttıran insan medeniyetinin evrimi olarak nitelendirilebilecek bir kavramdır.	Justin Ervin ve Zachary A. Smith, <i>Globalization</i> , Published by ABC-CLIO Incorporation, 2008, s. xv.
Küreselleşme kavramı bir yönüyle yoksulluğa zemin hazırlaması diğer taraftan ülkelerin ekonomik olarak gelişmesine olanak tanınması yönüyle suiistimale müsait, açık uçlu bir kavram olarak değerlendirilmelidir. Kavramın tanımı kişinin bakış açısına göre değişkenlik göstermektedir.	Michael M. Weinstein, <i>Globalization What’s New?</i> , Columbia University Press, New York, USA, 2005, s. 1.

Tabloda da görüldüğü üzere ekonomik ve ticari olarak genişleme, bilgi ve iletişimin yaygınlaşması ya da dünyanın farklı bir coğrafyasında

gerçekleşen bir olayın tüm dünyayı etkilemesi olarak ifade edilebilecek küreselleşme kavramı toplumsal problemleri yerellikten uzaklaştırarak uluslararası bir yörüngeye oturtmaktadır. Bu anlamda tek taraflı bir problemden ve çözüm önerilerinden bahsetmek mümkün değildir. Örneğin, 2008 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde taşınmaz mal piyasası olarak adlandırılabilir konut piyasasında ortaya çıkan ekonomik kriz yalnızca ABD'yi etkilemekle kalmamış aynı zamanda tüm dünyayı etkileyen küresel bir ekonomik krize dönüşmüştür. ABD'de ortaya çıkan söz konusu bu krizin etkilerinin dünya çapında hissedilmiş olması dünya ekonomilerinin küresel düzlemde birbirleriyle entegre olduğunun bir göstergesidir.

2. KÜRESELLEŞMENİN ORTAYA ÇIKIŞI VE ETKİLERİ

Küreselleşme kavramı dünyada var olan tüm toplumsal, ekonomik, siyasi ve kültürel konularla ilgilenmekte, bu yönüyle kapsayıcı bir özelliğe sahip olduğu bilinmektedir. Salt kavramsal bir öğreti olmanın ötesinde “tüm dünyayı ilgilendiren ve kapsayan” bir terim olarak küreselleşme kavramının ortaya çıkış serüveni tarım, endüstri ve bilgi devrimleri olmak üzere üç aşamada incelenmiştir.⁸ Ancak bu sınıflandırma teolojik anlayış çerçevesinde daha da geliştirilebilir. Başka bir ifadeyle küreselleşme süreci tarım, endüstri ve bilgi devrimlerine ek olarak teolojik yayılma süreçleriyle de izah edilebilir.

1. Küreselleşmenin Ortaya Çıkışında Din Olgusu: Değişim parametresi etrafında şekillenerek bireylerin yaşam tarzlarında, toplum yapılarında, aile biçimlerinde değişikliklerle sonuçlanan küreselleşmenin⁹ ortaya çıkışını sadece insanlığın gelişim dönemleri olan tarım, endüstri ve bilgi dönemleri ile sınırlandırmak oldukça yetersiz kalacaktır. Bu bağlamda semavi dinlerin ‘yayılmacılık’ politikalarını göz önüne alarak gerek İslamiyet’in ve Hıristiyanlığın gerek Yahudiliğin ilk ortaya çıkış dönemlerinden itibaren dünyanın her bölgesinde anlatılması ve benimsenmesi, esasında küreselleşme olgusunun ilk örneklerinden sayılabilir. Benimsedikleri ortak dinler sayesinde dünyanın farklı coğrafyalarındaki bireyler farklı kültürel altyapılara sahip olmalarına rağmen ortak kimlikler, kültürler ve medeniyetler oluşturabilmişlerdir. İslam medeniyeti, İslam kültürü, Yahudi medeniyeti, Yahudi kültürü gibi kavramlar bunun en açık göstergelerindedir. Dolayısıyla din merkezli bir bakış açısının küreselleşmeye olumlu anlamda katkı yaptığı ileri sürülebilir.

⁸ Ali Yayla, “Küreselleşme ve Folklor”, *Folklor ve Edebiyat Dergisi*, Vol 12, No 45, 2006, ss. 11-12; www.emrekongar.org “Üçüncü Küreselleşme Ne Getirecek Adlı Yazı” (Erişim Tarihi:19.08.2013).

⁹ Refik Balay, “Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt 37, Sayı 2, 2004, s. 62.

2. Tarım Dönemi Küreselleşme: İkinci olarak küreselleşmenin ortaya çıkışına zemin hazırlayan bir diğer dönem köklü değişimleri de beraberinde getiren zirai (tarım) devrimidir. Zirai devrim döneminin en avantajlı grupları yerleşik hayata geçerek toprak sahibi olan kişiler iken en fakir ve dezavantajlı grupları ise toprağı olmayan ve hâlâ göçebe hayat süren avcı ve toplayıcılar oluşturmaktadır. Tarım döneminin en önemli özelliğı geçim kaynağı avcılık ve atıcılık olan ve göçebe bir yaşam süren bireylerin yerleşik hayata geçerek daha stabil bir yaşam kazanmasıdır. Bu dönemde yerleşik hayata geçen birey emeğini tarımla özdeşleştirmiş, pulluk ve tekerlik devrimsel nitelikte gelişmelerin başlangıcını oluşturmuştur. Yerleşik hayata geçilmesine paralel olarak küçük kent örneklerinin, cadde, sokak ve yol gibi şehir öğelerinin temelleri atılmıştır. Yolun ortaya çıkışı yiyeceklerin bir yerden başka bir yere nakline olanak tanımış ve ilkel de olsa taşımacılığın ilk örnekleri görülmeye başlanmıştır. Taşımacılıkla birlikte lojistik sektörü ön plana çıkmış, yerleşim birimleri içerisinde ya da yerleşim yerleri arasında malların bir yerden başka bir yere nakli söz konusu olmuş, bu sayede ticari, kültürel ve sosyal etkileşim yaşanmıştır. Bölgeler arasında başlayan küçük çaplı bu ticari faaliyetler küreselleşmenin ilk örnekleri olarak yorumlanabilir. Diğer taraftan bu dönemde ilk defa resmi para uygulaması yürürlüğe konulmuş, federal devletlerin, imparatorlukların ve kölelik anlayışının ilk temelleri atılmıştır. Katı hiyerarşik ve sınıf temelinde ortaya çıkan anlayışın ulus devlet değil de fetih odaklı olduğu ve İmparatorluların Roma, Elizabeth, Osmanlı, Habsburg gibi şahıs isimleriyle özdeşleştirilerek ortaya çıktıkları görülmektedir. Burada da küreselleşme bağlamında üretim avcılık ve atıcılıkla geçinen toplumlardan farklı olarak sadece günü kurtarma uğraşısı olarak değil aynı zamanda toplumsal hiyerarşide yer alan fertlerin beklentileri merkezli olarak yapıldığı tarım toplumlarında dikkat çekilmesi gereken fetihlerle birlikte uluslararası kültür, ticari ilişkilerin devam ettiği¹⁰ Dolayısıyla tarım dönemi küreselleşme faaliyetleri tekerleğın bulunması ile başlayan ticari ve ekonomik birliktelik ve fetihlerle başlayan kültürel etkileşim olarak iki grupta ele alınabilir.

3. Sanayileşme Dönemi Küreselleşme: Küreselleşmenin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan üçüncü faktör sanayileşmedir. Uluslararası ilişkilerin gelişiminin arkasındaki en önemli itici gücün ticaret olduğu dikkate alınırsa özellikle ekonomik küreselleşmenin en büyük ayağını Sanayi Devrimi'nin oluşturduğu vurgulanabilir. Nitekim sanayileşmeyle birlikte uluslararası ticaret ağının genişlemesine paralel olarak ülkeler arasında ekonomik, siyasi ve kültürel alışveriş ve etkileşim başlamıştır.¹¹

---

¹⁰ Derek Law, "Information Policy For A New Millennium", *Library Review*, Volume 49, Number 7, 2000, s. 323; Metin Özkul, *Çalışma Sosyolojisi İşgücünün Sosyolojik Özellikleri*, Isparta, 1997, s. 30.

¹¹ Hamilton, a.g.e., s. 11.

Sanayi sonrası dönemde emek kavramı tam anlamıyla bir dönüşüme maruz kalmıştır. Zira devrimle doğal bir nitelik kazanan emek, fabrikasyon ve makineleşmeye geçişle birlikte yapay bir kimliğe bürünmüş, emek çalışanın mülkiyeti olmaktan çıkarak işverenin ‘özeli’ haline gelmiştir.

19. yüzyıl İngiltere’inde el tezgâhlarının terk edilerek kitlesel üretime geçilmesiyle başlayan Sanayi Devrimi’yle gelişen istihdam anlayışına paralel olarak köylerden kentlere kitlesel göçler yaşanmıştır.¹² Ortaya çıkan bu göç hareketlilikleriyle birlikte kentlerin sosyo-ekonomik yapılarında köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Bu yönüyle Sanayi Devrimi’nin ortaya çıktığı 18. yüzyıl, Fransız İhtilali’nden sonra insanlık tarihinde “en çok şeyi değiştiren” ve “en çok şeyi değişen” bir dönem olarak ele alınabilir. Tabii ki bu değişim süreci kendiliğinden ortaya çıkmış bir olgu değildir. Bu değişimin arka planını oluşturan bazı gelişmeler bulunmaktadır. Yenilik merkezli anlayışın en önemlisi Rönesans ve Reform hareketleridir. Edebiyatta ve sanatta özgür düşüncenin temellerinin atıldığı Rönesans; kilisenin bilim hayatındaki etkinliğini azaltması olarak ifade edilen Reform hareketleri gibi tarihsel olaylar bir girdi iken Sanayi Devrimi bu sürecin çıktısını oluşturmaktadır. Ticari ağ ekonomisinin ve bilginin geliştiği sanayi devrimi, uzun soluklu bir gelişme döneminin başlangıcını oluşturmaktadır. 900 yılından 1300 yılına kadar geçen süre 1500 ile 1800’lü yıllarla karşılaştırılarak Avrupa ölçeğinde hem nüfusun hem de kişi başına düşen gelirin arttığı bir dönem olarak ele alındığında ortaçağın daha dinamik bir dönemi yansıttığı varsayılabilir. Diğer taraftan 1500 yılından 1800 yılına kadar geçen süreçte ekonomik büyüme Kuzey Denizi ülkeleriyle sınırlı hale gelmiş, 16. yüzyılda ise Hollanda ekonomik anlamda altın çağlarını yaşamıştır.¹³ Ayrıca 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan teknolojik gelişmeler, diğer yüzyılları da bu yenilikçi paradigmatik anlayış çerçevesinde tekrardan şekillendirmiştir. “*Pamuğun buharla evliliği*” olarak nitelendirilen sanayileşme dalgası başlangıçta tekstil, demir çelik ve ulaştırma sektöründe ön plana çıkmıştır. Sanayileşmenin ilk dalgası 1775, ikincisi 1800, üçüncüsü ise 1800 yılında meydana gelmiştir. Görüldüğü üzere sanayileşme, ‘birdenbire’ gerçekleşen bir olgu olmanın ötesinde öncesi ve sonrasında ona zemin hazırlayan kümülatif bir gelişme trendidir.¹⁴

18. yüzyılda James Watt’ın buhar makinesini icat etmesiyle başlayan sanayileşme süreci sosyo-ekonomik ve sosyo-politik temelde köklü

¹² Debra J. Housel, *Industrial Revolution*, Teacher Created Materials Publishing, California, USA, 2008, s. 4.

¹³ Jan Luiten Van Zanden, *The Long Road To The Industrial Revolution The European Economy in A Global Perspective, 1000-1800*, Hotei Publishing, The Netherlands, 2009, s. 5; Robin Pearson ve David Richardson, “Business Networking in The Industrial Revolution”, *The Economic History Review*, Vol 54, No 4, November 2001, s. 658.

¹⁴ Nusret Ekin, *Endüstri İlişkileri*, Beşinci Baskı, İşletme Fakültesi Yayın No 208, İstanbul, 1989, ss. 1, 8.

değişiklikleri beraberinde getirmiş, sanayileşmenin öncüsü olan ülkelerde zenginlik ve refah düzeyi artmış ve yaşam standartları yükselmiştir. Endüstrileşme süreci ve buharın teknolojiye kullanılması gemilerin deniz aşırı sularda yolculuk yapmasına olanak tanımış sonuç olarak modern üretime geçişle birlikte uluslararası ticaret inanılmaz boyutlara ulaşmıştır.¹⁵

Küresel olarak dünyayı şekillendiren bir unsur olarak sanayileşme, sadece ticari ve ekonomik faaliyetleri yönlendiren bir olgu olmaktan öte milyonlarca insanın yaşamında ve çalışma hayatında değişiklikleri de beraberinde getiren bir olgudur. Keza kavramın devrim olarak nitelendirilmesinin en önemli sebebi ise neden olduğu siyasi, sosyal, politik değişikliklerde yatmaktadır.¹⁶ Sanayileşme beraberinde küresel ölçekte devletlerarası ekonomik ilişkiler ağının gelişmesini sağlamış, ulaşım ve iletişim teknolojilerinin gelişimi sömürgeci ve sömürge ülke kavramlarını literatüre sokmuş ve bu sayede bir taraftan küreselleşen dünyanın diğer taraftan emperyalizmin tarihsel temelleri atılmıştır.¹⁷

Sanayileşmeyle birlikte gelişen küreselleşme kavramında ortaya çıkan ikilem çalışma ilişkilerinde de yaşanmıştır. Bir taraftan ücret, işçi ve fabrika kavramlarının ortaya çıkmasına paralel olarak sanayileşen devletlerde refah düzeyi artarken diğer taraftan emeğin transformasyonuna bağlı olarak emek doğal retoriğinden tamamen sıyrılarak fabrika duvarları arasına hapsedilmiştir. Adam Smith tarafından tüm zamanların en modern işbölümü olarak kabul edilebilecek ev ve iş yaşamı şeklinde iki temel diyalektik oluşum ortaya çıkmıştır. Emeğin işverenin emrine girmesi ve fabrikaya hapsedilmesiyle birlikte işgörenin fabrikada geçirdiği zaman parayla eş değer gelmiştir. Fordist üretim ve hareketli montaj hattı sayesinde emek mekanik ve monoton bir çalışma düzeninin temsilcisi olmuştur.¹⁸ Genel olarak değerlendirildiğinde Sanayi Devrimiyle birlikte meydana gelen sosyal ve siyasal değişimler özetle aşağıda belirtilmiştir.¹⁹

- ✓ Buhar teknolojisinin üretim sistemlerinde ve ulaşım araçlarında kullanılmasıyla öncelikle uluslararası ticaret sonrasında ise ülkeler arasında küresel ilişkiler ağı gelişmiştir. Bu durum

¹⁵ Stewart Rose, *Documenting The Past The Industrial Revolution*, Oriental Press Publication, London, 2008, s. 6.

¹⁶ Rose, a.g.e., s. 6, 8.

¹⁷ Hüseyin Çeken, Şevket Ökten ve Levent Ateşoğlu, "Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Küreselleşme ve Yoksulluk", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 9, Sayı 2, 2008, s. 85.

¹⁸ Richard Reeves, *Çalışmayı Zevke Dönüştürmek Mutlu Pazartesiler*, Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası Yayınları, Çeviren Ahmet Kardam, İstanbul, 2003, ss. 150-152; Marcus Marktanner ve Joanna Nasr, "Potentials of Democratization, Demilitarization, Industrialization, and Contraception", *Journal of Economic Studies*, Vol 36, No 3, 2009, ss. 237, 238.

¹⁹ Ekin, *Endüstri İlişkileri*, ss. 3, 4.

ülkeleri etkileşime açık hale getirmiş, ekonomik, siyasi, kültürel bağların temelleri atılmıştır.

- ✓ Ülkeler içinde ve ülkeler dışı meydana gelen coğrafi hareketlilikle birlikte hızlı bir kentleşme süreci başlamıştır. Bu gelişmeye hazırlıksız yakalanan kentlerde konut sıkıntısı ve çarpık kentleşme baş göstermiştir.
- ✓ Emek (*işçi*) ve sermaye (*işveren*) gibi yeni toplumsal gruplar ortaya çıkmıştır. Yine bu dönem sermaye kesiminin temsilcisi olan işveren ile emek kesiminin temsilcisi olan işçi arasındaki mücadelenin başlangıcını oluşturmaktadır.
- ✓ Sanayileşme kitle üretimine olanak tanımış ve geleneksel zanaat hayatı sekteye uğramıştır.
- ✓ İçeride kapanık ekonomik hayat terk edilerek dışa açık ve uluslararası ticarete önem veren para ve piyasa ekonomilerine geçiş yaşanmıştır. Piyasaları özgürleştiren liberalizm uygulamaları bunun en açık göstergelerindendir.
- ✓ İşgücünün mesleki profili değişmiş, doğal emekten suni, yapay fabrikalara ve işverene endeksli bir emeğe geçiş yaşanmıştır.
- ✓ Beşeri sermaye stokunda nicelik ve nitelik olarak değişiklikler meydana gelmiş, sağlık ve eğitim politikaları oldukça önem kazanmıştır.
- ✓ Milli gelir sanayi ve hizmet sektörüne endeksli bir hale gelmiş, dış piyasalara yönelik ihracat temelli ekonomiler ortaya çıkmıştır.

3. Bilgi Devrimi ve Küreselleşme: Küreselleşme sürecine ivme kazandıran bir diğer olay bilgi ve iletişim teknolojilerinin akıl almaz boyutlara ulaştığı bilgi devrimiyle gerçekleşmiştir. Başta internet ve bilgisayar olmak üzere geliştirilen bilgi devriminin enstrümanları küresel ilişkiler ağını daha da genişleterek küresel ekonomik, ticari, sosyal ve kültürel bağların daha da kuvvetlenmesine neden olmuştur. Günümüzde ‘Arap Baharı’ olarak bilinen kavramın destekçilerinin sosyal medyada bir araya gelerek örgütlenmeleri ve meydanlarda siyasi rejim aleyhine gösteriler düzenlemeleri bilgi çağının bir uzantısı olan sosyal medyanın küreselleşme sürecindeki katkısını gözler önüne sermesi bakımından oldukça önemlidir. Keza sosyal medya devrimine taraftar kazandırarak kitlelerin harekete geçmesine neden olmuş böylelikle sosyal medyanın siyasi rejimlerin devrilme sürecindeki katkısı tüm dünyaca kabul görmüştür.²⁰ Bu bağlamda uluslararası kitleleri sosyal medya üzerinden harekete geçirebilecek bir

²⁰ Ali Korkmaz, “Arap Baharı Sürecinde İnternet ve Sosyal Medyanın Rolü”, *International Symposium on Language and Communication: Research Trends and Challenges (ISLC)*, s. 2147 <http://www.inlcs.org/online/Book14.pdf> (Erişim Tarihi: 20.08.2013).

özelliğe sahip olan bilgi çağı enstrümanlarının küreselleşme sürecine verdikleri desteğin yadsınamaz boyutlarda olduğu görülmektedir.

3.KÜRESELLEŞMENİN OLUMLU VE OLUMSUZ ÇIKTILARI

Bugüne kadar ulusal ve uluslararası literatürde sadece ‘kontrollü bir değişken’ olarak ele alınan küreselleşmenin bazı çalışmalarda ekonomik olarak Sivil Savaşlara dahi neden olacağı iddiası üzerinde durulmaktadır.²¹ Özellikle 1970’li yıllardan itibaren dünya kapitalizminin içerisinde bulunduğu ve küreselleşme sürecine yön verdiği ‘aşırı üretime dayalı kriz olgusu’, emek sermaye arasındaki çatışmalara neden olan Fordist üretim tarzının tetiklediği ‘kâr anlayışı’, uluslararası ‘kapitalist rekabet’, neoliberal politikalar çerçevesinde ekonomik sistemin serbestleşerek spekülatif birikim imkanlarının sanayi yatırımlarına ket vurması gibi bir dizi bileşen göz önüne alındığında küreselleşmenin yol açacağı olumlu ve olumsuz sonuçların ne denli önemli olduğu anlaşılabilir.²² Bu bağlamda küreselleşmenin olumlu ve olumsuz sonuçları aşağıda gösterilmiştir.²³

Olumlu Sonuçlar

- ✓ Zaman ve mekân kavramlarının sınırlarının kalktığı küreselleşme söylemi ile dünyada olup biten her şey herkes tarafından bilinmeyi ve herkesi ilgilendirmeye başlamış ve küresel ölçekte gerçekleşen olaylar tüm insanlığın ortak malı haline gelmiştir.
- ✓ İnsanlık ortak paydalarda bir araya gelmeye başlamış, insanlığın müşterek değerleri oluşmuş, dolayısıyla medeniyet, uygarlık ve kültür yeniden tanımlanmak zorunda kalmıştır.
- ✓ İnsanlığın temel müşterekleri olan adalet, hürriyet, eşitlik gibi kavramlar tüm insanlığın ortak malı haline gelerek bireylerde güven ve kendine inanma noktasında yeni bir kimlik oluşumuna olanak tanımıştır. Potansiyelini ve önemini fark eden birey kendini toplumun vazgeçilmezleri arasında konumlandırmıştır.
- ✓ Sosyal devlet ve sosyal adalet kavramlarının ortaya çıkışıyla birlikte herkes için ‘refah’ anlayışı toplumda kabul görmüş, seçkinler olarak adlandırılan sadece belirli bir kesimin eğitim

²¹ Katherine Barbieri ve Rafael Reuveny, “Economic Globalization and Civil War”, *The Journal of Politics*, Vol 67, No 4, November 2005, s. 1228.

²² Erinc Yeldan, “Neoliberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler”, *Praksis Sosyal Bilimler Dergisi*, 7. Sayı, 2002, s. 21.

²³ Balay, a.g.m., ss. 64-66.

sürecine dâhil edilmesinin aksine eğitimin toplumun tüm kademesinde yaygınlaştırılması gerektiği kavranmıştır.

- ✓ Küreselleşme sağlık alanında da olumlu sonuçlar doğurmuş, küresel işbirliği ile müzmin hale gelen birçok hastalığın tedavisi bulunmuş, çocuk bebek ve çocuk ölümlerinde kayda değer azalmalar gerçekleşmiştir.
- ✓ Ülkeler arasında işgücünün serbest bir şekilde dolaşımı sağlanmış, üretim ve tüketim konusunda sınırlar kalkarak dünyada herkes birbirinin ürettiği mal ve ürünleri tüketir hale gelmiştir.
- ✓ Kültürler arası alışveriş ve diyalog başlamış, böylelikle ortak yaşam biçimleri ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla geleneksel söylemlerin dışında artık tek bir ülke, tek bir medeniyet, tek bir gelenekten bahsetmek mümkün olmadığı gibi tek tip vatandaş profiline de bahsetmek olası değildir.
- ✓ Küreselleşmeyle birlikte uluslararası eğitim politikaları benimsenmiş, geliştirilen protokoller aracılığı ile dünya ülkeleri eğitimin tüm kademelerinde uluslararasılaşmaya adım atmış, eğitim, araştırma ve uygulama sahalarında ortak platformlar oluşturulmuştur.

Olumsuz Sonuçlar

- ✓ Küreselleşme akımıyla birlikte küresel güç olma iddiası taşıyan devletler ortaya çıkmış ve bu devletlerle bütünleşmek zorunda kalan ulus devletler, kültürel, sosyal ve ekonomik anlamda bu devletlerin etkilerine maruz kalmışlardır. Sonuç olarak küresel ölçekte güçlü olan devletler ulusal olanları kendine bağımlı hale getirmiş, milli egemenlik ve bağımsızlık gibi kavramların içi boşaltılarak emperyalist amaçlar küreselleşme adına meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla küreselleşmenin neden olduğu 'tekçi' yapı, devletlerarasında sınırların kalkmasına ve birden fazla devlet yerine tek bir devlet olan küresel devletin oluşumuna zemin hazırlamıştır.
- ✓ Küreselleşme toplumları iki seçeneği tercih etmek zorunluluğu ile karşı karşıya bırakmıştır. Bunlardan birincisini toplumların birbirlerine yaklaşması ikincisini ise daha ulusal söylemler bazında hareket eden ilişkiler sistematığı oluşturmaktadır. Bu nedenle devletler küreselleşme sürecinin dışında kalmak ya da ulusal bütünlüğünü tehlikeye atmak tehlikesiyle baş başa kalmıştır.
- ✓ Sanayileşme, nüfus gibi üretim ve tüketim dengesini etkileyen bir dizi parametre bulunmaktadır. Üretim tüketim dengesi

bağlamında sanayileşmesini erken tamamlamış ülkeler daha avantajlı durumdadırlar. Dolayısıyla küreselleşme, sanayileşmeye erken geçen ülkeler lehine bir avantaj iken sanayileşmesini geç tamamlayan ülkeler için bir dezavantaj konumundadır. Ülkeler arasında gelişmişlik farkı oluşturan bu kavram bir taraftan refaha diğer taraftan yoksulluğa kapı aralamaktadır.

- ✓ Küreselleşme, ülkeleri ve bireyleri gelenek ve küresel değerler arasına sıkıştırılmaktadır. Bu ikilem geleneksel çizgi ve küresel değerler arasında gelgitler yaşayan organizmaların oluşumuna neden olmaktadır.

Görüldüğü üzere demokratik eylem bağlamında problemlerin çözümüne modern siyasi düşünce merkezli yaklaşılmasını gerekli kılan²⁴ ve ulus devlet fonksiyonlarını yeniden tanımlayan, uluslararası ekonomi politikalarını gerekli kılan ekonomik küreselleşme bağlamında ‘zenginlik’ ve ‘fakirlik’ realitesi de dâhil olmak üzere yerel tüm unsurları ‘küresel zenginlik’ ve ‘küresel fakirlik’ şeklinde küresel düzleme oturtan²⁵ küreselleşme olgusu kavramsal bir risk unsuru olarak²⁶ hem olumlu hem de olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Fakat hangi sonuçların daha önemli olduğuna karar verilmesi kişinin bizzat bu olguya nereden baktığı ile ilgilidir.

4. KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN SOSYAL POLİTİKA UYGULAMALARINDA NEDEN OLDUĞU DÖNÜŞÜM

Küreselleşme sürecinin sosyal politika dinamiklerinde neden olduğu değişimler endüstri ilişkileri, istihdam ve ücret, çalışma koşulları, sendikal örgütlenmeler olmak üzere dört başlık altında incelenecektir.

4.1. Endüstri İlişkilerine Etkileri

İşçilerle işverenler ve devlet organlarının ilişkilerini düzenleyen bir sistematik yapı olarak tanımlanan endüstri ilişkileri,²⁷ küreselleşme trendinden etkilenen sosyal politika dinamiklerinden birincisidir. Bilindiği

²⁴ Sofia Naström, “What Globalization Overshadows”, *Political Theory*, Vol 31, No 6, December 2003, s. 811.

²⁵ Ash Amin, “Regulating Economic Globalization”, *Transactions of The Institute of British Geographers*, New Series, Vol 29, No 2, Geography, Making A Difference In A Globalizing World, June 2004, s. 217; Richa Nagar, vd., “Locating Globalization: Feminist (Re)readings of The Subjects and Spaces of Globalization”, *Economic Geography*, Vol 78, No 3, July 2002, s. 258; Ben Rosamond, “Babylon and on? Globalization and International Political Economy”, *Review of International Political Economy*, Vol 10, No 4, Tenth Anniversary Issue, November 2003, s. 662.

²⁶ Charlie Dannreuther ve Rohit Lekhi, “Globalization and The Political Economy of Risk”, *Review of International Political Economy*, Vol 7, No 4, Winter 2000, s. 574.

²⁷ Ekin, *Endüstri İlişkileri*, ss. 36, 37.

üzere küreselleşme, yerel dinamiklerin etkilerini azaltarak küresel dinamiklerin ivme kazanmasına zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla günümüz sosyal toplumlarının ana hedefini rekabete dayalı büyüme, dış rekabete açılma ve işsizliğin azaltılması oluşturmaktadır. Her ne kadar küreselleşme sürecinin endüstri ilişkilerinde neden olduğu gerek sistem içi gerek sistem dışı etkileri tam anlamıyla kestirilemese de²⁸ küreselleşmeyle birlikte gelen ‘rekabet’ anlayışı çalışma koşullarının iyileştirilerek üretim ve istihdamda artışı öngörmektedir. Rekabet gücünün artmasını sağlayacak ana faktörün şirketler ve iş çevreleri olduğu dikkate alınırca bu durum yeni yatırım alanlarının gelişmesine ve istihdamın artışına doğrudan katkı yapacaktır. Endüstri ilişkilerinin ana yönlendiricilerinden olan sendikaların yeni stratejiler geliştirerek küreselleşen dünyaya uyum sağlayan bir mekanizmaya dönüşmesi gerekmektedir. Ayrıca 1980’li yıllardan sonra gittikçe hızlanan küreselleşme eğilimiyle dünyaya uyum sağlamak durumunda kalan endüstri ilişkiler sistemlerine paralel olarak işletmeler yeni üretim modelleri, esnek çalışma biçimleri geliştirmek zorunda kalmışlardır. Aksi takdirde işletmelerin sürdürülebilirlikleri mümkün olmamakta, etkinlikleri ve kar marjları kayda değer oranlarda azalmaktadır. Tüm bunlardan hareketle küreselleşme eğilimi endüstri ilişkilerinde dönüşümün temel nedenlerinden biri olarak kabul edilebilir.²⁹

1980’li yıllardan itibaren serbest ticaretin, özelleştirmenin, etkin üretimin, ucuz mal ve hizmet anlayışının refahın ve istihdama küresel bakış açılarının kısacası daha az devlet ve daha az pazar anlayışının bir savunucusu olan küreselleşme süreci,³⁰ endüstri ilişkilerinin aktörleri olan işçi, işveren ve devlet tanımlamalarını da değiştirmiştir. Geleneksel endüstri ilişkiler sisteminde toplu pazarlığa işçi ve işveren taraf olarak katılmakta iken küreselleşme sonunda yaşanan dönüşümle birlikte işletmeler sendikasızlaşmayı desteklemekte, sendikaları firmalardan uzak tutmak amacıyla işgörenleri dolaysız etkileyecek yeni stratejiler geliştirmektedirler.³¹ Ayrıca öncelikle ulusal düzlemde ortaya çıkan, küreselleşmeyle birlikte başta Avrupa Birliği ülkeleri olmak üzere uluslararası paralelde gelişen sosyal diyalog çalışmaları da buna zemin hazırlamaktadır. Buradan hareketle sosyal diyalog çalışmalarının artık yerel dar kalıplardan sıyrılarak ulus ötesi

²⁸ Aysen Tokol, *Endüstri İlişkileri ve Yeni Gelişmeler*, 3. Baskı, Dora Yayıncılık, Bursa, 2011, s. 106.

²⁹ Nusret Ekin, “Küreselleşme ve Endüstri İlişkilerinde Yeni Boyutlar”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Cilt 41-42, Sayı 1, 1998, ss. 1, 2; Richard Hyman, “The European Union, Economic Globalization and Industrial Relations”, *Türk Endüstri İlişkileri Derneği*, IV Ulusal Endüstri İlişkileri Kongresi, Kamu-İş Yayını, Ankara, 1995, s. 123’ten alıntılan Mehmet Hüseyin Bilgin, “Endüstri İlişkilerinde Dönüşüm ve Yeni Eğilimler”, *Kamu İş Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, 2001, s. 69.

³⁰ Peter Leisink, *Globalization and Labour Relations*, Edward Elgar Publishing Limited, Massachusetts, USA, 1999, s. 2.

³¹ Bilgin, a.g.m., s. 73.

bir kimlik kazandığına vurgu yapılabilir. Her ülke için ekonomik yapı, siyasi gelenek, sosyal uygulamalar açısından seçkin özelliklere sahip olan endüstri ilişkileri bağlamında ILO'nun bu konudaki çalışmaları emsal teşkil etmektedir.³²

Tokol, bazı ülkelerde küreselleşmenin etkisiyle harekete geçen ekonomik dinamikler o ülkenin endüstri ilişkiler sistemlerinin dönüşümünde anahtar bir role sahip olduğundan küreselleşmenin endüstri ilişkileri üzerine etkilerinin ülkeden ülkeye farklılıklar gösterebileceğini savunmaktadır. Küreselleşmenin bu etkisi bazı ülkelerde kayda değer oranda hissedilirken diğerlerinde ise böyle bir durum söz konusu değildir. Diğer taraftan bazı ülkelerin endüstri ilişkilerinde yaşanan değişim küreselleşme ile sınırlı kalmıştır. Örneğin, Yeni Zelanda'da endüstri ilişkilerindeki değişim küreselleşmenin oluşturduğu baskıya birlikte devlet eliyle başlatılmıştır. Ülkede uzun yıllardır uygulanan ulusal tahkim sistemi kaldırılarak toplu pazarlık konusundaki uluslararası standart reddedilmiştir. Çıkarılan yeni yasada bireysel pazarlık teşvik edilmekte ve sendikasıız çalışma ilişkileri teşvik edilmektedir. Öte yandan Doğu ve Orta Avrupa ülkelerinde endüstri ilişkilerinde yaşanan bu değişim Yeni Zelanda'nın aksine endüstri ilişkiler sisteminin aktörleri dışında ortaya çıkan gelişmelere paralel olarak gerçekleşmiştir. Sistem İngiltere'de ideolojik merkezli şekillenirken, İsveç'te ise işverenlerin girişimleriyle işçi sınıfında meydana gelen bölünmelere paralel gerçekleşmiştir. Almanya ve Japonya gibi gelişmiş ülkelerde ise endüstri ilişkiler sistemi değişime uğramamıştır.³³

Küreselleşmeyle birlikte artan küresel rekabet karşısında işletmeler işletme-çalışan uyumunu gerçekleştirmek amacıyla personel yönetimi yerine insan kaynakları ve yetenek yönetimi uygulamalarına yer vermektedirler. Ayrıca sendikasıız endüstri ilişkiler sistemi sendikaların işletmelerden uzak kalmasına olanak tanıdığından işçi sendikaları için de büyük önem taşımaktadır. Sistemin 1980'lerden sonra sendikasıız bir hale getirilmesi işçi sendikalarının varlığının tartışılmasına ve yeni sendikacılık anlayışında köklü değişimlere neden olmaktadır.³⁴

Fordist üretim tarzının bir yansıması olarak geleneksel endüstri ilişkiler sisteminde esnekliğe yer verilmemiş, sendikalarda merkezleşmenin etkileri görülmeye başlamıştır. 1970 sonrası gelişen teknoloji ve ürün çeşitliliği ile birlikte standart ürünlere olan talepte daralma, çeşitlenmiş ürünlere olan talepte ise genişleme meydana gelmiştir. Endüstri ilişkilerinde meydana gelen rekabete ve ürün çeşitliliğine dayalı bu dönüşüm mavi yakalı işçilerin önemlerinin azalması ve sendikaların güç kaybetmesiyle

---

³² Richard Hyman, "National Industrial Relations Systems and Transnational Challenges: An Essay In Review", *European Journal of Industrial Relations*, Volume 5, Number 1, 1999, s. 91.

³³ Tokol, a.g.e., ss. 106, 107.

³⁴ Bilgin, a.g.m., s. 73.

sonuçlanmıştır. Bu durumun ortaya çıkışında hiç şüphesiz bilgi çağıının ortaya çıkardığı nitelikli ve kalifiye işgücünün de etkisi bulunmaktadır. Sendikaların güç kaybetmesiyle toplu pazarlıklarda çatışmanın yerini uzlaşma, kamu kesimi işçi ve işveren sendikaları arası üçlü işbirliği, literatürdeki neo-korporatizm kavramının ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Sendikacılığın geçirdiği dönüşümün bir uzantısı olarak çalışan başkalarından bağımsız olarak ön plana çıkmakta ve önem kazanmakta, çalışanların işletmenin verimliliğine ve kâr oranlarına katkısı her zamankinden daha fazla önemsenmektedir. Nitekim sanayi tipi güçlü sendikacılık anlayışından daha mikro ölçekli, merkezietten uzak sendikacılık anlayışının temelleri atılmış, işveren çalışma ilişkilerinin tek belirleyicisi haline gelmiştir. Bu bağlamda çok uluslu ortaklıkların yaşandığı küreselleşme süreci ile endüstri ilişkilerinde ortaya çıkan dönüşüm ‘yeni üretim yöntemlerinin gelişimi, esnekleşme, sendikasız çalışma, toplu pazarlıkta yeni arayışlar’ şeklinde özetlenebilir.³⁵

4.2. Sendikal Örgütlenmelere Etkileri

Küreselleşme sürecinin olumsuz anlamda etkilediği bir diğer sosyal politika enstrümanı sendikal faaliyetlerdir. Küreselleşmenin etkisiyle tüm dünyada işçi sendikalarına ve sendikal faaliyetlere vurulan tarihi darbeye tanıklık edilmektedir. Çalışma ilişkilerinde kurulan bu yeni düzen ile birlikte ekonomik ve sosyal etkinliklerini muhafaza etmek isteyen sendikalar yeni stratejik planlamalar yapmalı, etkinliklerini ve becerilerini arttırmalı, temsil etmek durumunda oldukları kitleleri temsil edebilecek siyasi pozisyonlarını yeniden gözden geçirmek zorunda kalmaktadırlar.³⁶

Küreselleşme süreci uluslararası ilişkilerin gelişimine, rekabete dayalı bir ekonomik yapının, ulus devlet yapısının zayıflayarak ulus üstü yapıların ortaya çıkışına zemin hazırlamış, sermaye kesimi sürekli güçlenirken sendikalar ise güç kaybına uğramıştır. Bu durumun ortaya çıkışında işgücünün uluslararası mobilitesi, serbest piyasa dinamiklerin tüm dünya için standart hale getirilmesi, emeği koruyan hukuki ve ekonomik düzenlemelerin yerini sermayeyi koruyan düzenlemelerin alması büyük bir rol oynamaktadır. Küreselleşmenin bir bölümünün ekonomik kalkınmaya bağlı mali gelişim ve küresel serbest ticaretin daha fazla refah demek olduğu dikkate alınırsa ekonomik gelişimle çalışma hayatında ortak ilkelerin uygulamaya konulması, bu sürecin ILO sözleşmeleri ve diğer uluslararası düzenlemelerle güçlendirilmesi, pembe, çelik, beyaz ve altın yakalı işçilerin sayısında meydana gelen artış sendikaları her geçen gün daha da

---

³⁵ Fatma Kocabaş, “Endüstri İlişkilerindeki Dönüşüm”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2004, s.y.

³⁶ <http://www.tekgida.org.tr> “Küreselleşme ve İşçi Sendikaları Adlı Yazı” (Erişim Tarihi: 21.08.2013); Tokol, a.g.e., s. 107.

önemsizleştirmekte ve etkinliklerini azaltmaktadır.³⁷ Bu durum geleneksel ve mikro ölçekte faaliyet gösteren sendikacılık anlayışının terk edilerek uluslararası işçi dayanışmasının ön planda olduğu WTO (World Trade Organization-Dünya Sendika Örgütü), WFTU (World Federation of Trade Unions-Dünya Sendikalar Federasyonu) gibi ‘uluslararası sendikacılığın’ önem kazanmasına neden olmuştur.³⁸ Küreselleşme karşısında sendikal eğilimlerin ne düzeyde etkilendiği Tokol tarafından aşağıdaki gibi ifade edilmektedir.³⁹

- ✓ Küreselleşme sendikaların yeniden yapılanmasını gerekli kılmıştır. Sendikaların sosyal diyalogu, ademi merkezîyetçi örgütlenmeyi amaç edinmiş, işyeri merkezli ve uluslararası düzeyde örgütlenmiş bir yapı öngören “esnek karma modele” göre yeniden revize edilmesini gerekli kılmıştır.
- ✓ Küreselleşme konusunda ortaya çıkan bir diğer tartışma konusu bu süreçle birlikte sendikaların siyasi güçlerinin zayıflamakta olduğudur. Bu görüş öncelikle “işçinin işyerinde pazarlık gücünü azaltan baskı, işçinin siyasi alanda da gücünü azaltmakta ve işçinin aynı siyasi partiye bağlılığı onun siyasi gücünü de zayıflatmakta” olduğu görüşüne dayanmaktadır.
- ✓ Küreselleşme, ademi merkezîyetçiliği teşvik ederek pazarlık güçlerini zayıflatmakta, bir yandan işyeri sözleşmelerinin önem kazanmasına neden olurken diğer yandan bölgesel ve küresel toplu pazarlık oluşumlarına zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda uluslararası düzeyde aynı işletmeye bağlı işyerlerinin tek bir toplu sözleşme kapsamına alınması konusundaki çabalar hız kazanmaya başlamıştır. Nitekim toplu sözleşmelerde çatışmacı üslubun yerini uzlaşmacı anlayışa bırakması bunun en önemli göstergelerindedir.
- ✓ Küreselleşme, bir taraftan sendikal örgütlenmenin etkinliğini azaltırken diğer taraftan uluslararası sendikal örgütlenme faaliyetlerini gündeme getirmiştir. İşgücünün yapısında ve niteliklerinde meydana gelen değişim sendikasız bir endüstri ilişkiler dinamiğinin temellerini atarken sendikaların ulus ötesi bir kimlik kazanması ile birlikte küresel sendikacılığın oluşumuna katkı yapılmaktadır. Şüphesiz küresel örgütlenme

³⁷ Frederic S. Mishkin, “Is Financial Globalization Beneficial?”, *Journal of Money, Credit and Banking*, Vol 39, No 2/3, March-April 2007, s. 259; Sayım Yorgun, “Küreselleşme Sürecinde Türk Sendikacılığında Yeni Yönelişler ve Alternatif Öneriler”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 3, 2005, s. 138; Carsten Kowalczyk ve Raymond Riezman, “Free Trade: What Are The Terms of Trade Effects?”, *Economic Theory*, Vol 41, No 1, October 2009, s. 147.

³⁸ Ronaldo Munck, *Globalization and Labour The New Great Transformation*, Palgrave Publication, USA, 2002, s. 16.

³⁹ Tokol, a.g.e., ss. 108-110.

uluslararası örgütlenme ile eş değer görülmemelidir. Dolayısıyla küresel sendikacılık faaliyetleri yalnızca kongre faaliyetleri, siyasi koordinasyon ve bilgi değişiminin bir aracı olarak görülmemeli ayrıca uluslararası pazarlık ve etkinliğin yürütülebilmesi ve strateji geliştirilebilmesi noktasında etkin bir mekanizma olarak düşünülmelidir.

- ✓ Küresel dünyada uluslararası sendikacılık faaliyetleri çalışma ilişkilerinin uluslararası düzeyde kurucuları olan BM ve ILO kapsamında yürütülen lobi fonksiyonlarının yanı sıra IMF, Dünya Bankası ve DTÖ örgütlerle de ilişkiler geliştiren bir mekanizmadır. Bu yönüyle uluslararası sendikacılık hareketleri işçi ve işvereni ilgilendiren konularda yerel hükümetlere siyasi baskı yapmakta, çalışma koşullarının iyileştirilmesi konularında ayrıcalık sağlamaktadırlar.

4.3. Çalışma Koşullarına Etkileri

Küreselleşme sürecinin sosyal politika dinamiklerinde neden olduğu değişimlerden bir diğeri de çalışma koşulları ile ilgilidir. Ülkelerin politika üretme yetkinlikleri etkileyen ve yönetim kontrollerini sınırlandırarak kültürel, ekonomik, siyasi ve sosyal homojenleşmeye zemin hazırlayan küreselleşme,⁴⁰ rekabetin küresel bir ölçüğe taşınmasına olanak tanımıştır. Rekabetin uluslararası nitelik kazanması ile birlikte işletmeler teknolojik, ekonomik ve hukuki gelişmelere uyum sağlamak ve yeni gelişim trendlerine göre kendilerini dönüştürmek zorunda kalmışlardır. Dolayısıyla esneklik kavramı ön plana çıkmış, çalışma koşulları başta olmak üzere işçi işveren ilişkilerinde, ücretlerde, çalışma sürelerinde esneklik iş hayatının vazgeçilmezleri arasındaki yerini almıştır. Nitekim kısmi süreli çalışma, deneme süreli çalışma, çağrı üzerine çalışma gibi çalışma şekillerinin ortaya çıkışı doğrudan esneklik kavramıyla ilintilidir. Sonuç olarak işletme yöneticileri küresel rekabette geri kalmamak amacıyla çalışma ilişkilerinde esneklik anlayışını benimsemiş, işgörenler ise işten çıkarılma korkusuyla çalışma süreleri ve ücretlerde öngörülen esnekliği kabul etmişlerdir.⁴¹

4.4. İstihdama ve Ücretlere Etkileri

⁴⁰ Timothy Hellwig, "Globalization and Perceptions of Policy Maker Competence", *Political Research Quarterly*, Volume 60, Number 1, March 2007, s. 146; Adem Ögüt ve Ayşe Kocabacak, "Küreselleşme Sürecinde Türk İş Kültüründe Yaşanan Dönüşümün Boyutları", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 23, Bahar 2008, s. 148; Şule Şahin Ceylan, "Francis Fkuyama ve Tarihin Sonu Tezi", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 5, Sayı 10, 2006, s. 237.

⁴¹ Candan Albayrak, "Küreselleşme ve Ekonomik Krizin İş Hukukuna Etkisi", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Ocak Şubat 2012, Sayı 98, s. 165; Hüseyin Akyıldız ve Adem Korkmaz, *İş ve Sosyal Sigortalar Hukuku*, 1. Baskı, Alter Yayıncılık, Ankara, 2009, ss. 25-30.

Küreselleşme süreci istihdam ve ücretler politikalarını da etkilemektedir. Küreselleşme nedeniyle işgücünün vasıflarında meydana gelen değişimin özellikle vasıfsız işçiler aleyhine neden olduğu gelişmeler günümüzde de tartışılmaktadır. 1970’li yılların ikinci yarısından itibaren ABD ve Batı Avrupa emek piyasalarında vasıf düzeyi düşük işgörenlerin yaşadıkları sıkıntılar ortadadır. Başka bir ifadeyle küreselleşmenin insan kaynağı niteliklerinde neden olduğu köklü reformlar düşük vasıflı Amerikalılar için tam anlamıyla bir facia ile sonuçlanmıştır. Amerika’dan farklı olarak Avrupa’da ise reel ücretlerde vasıf düzeyi düşük işgörenler lehine bir yükseliş yaşanmıştır. Küresel dünyanın iki farklı kutbunu oluşturan Kıta Avrupası ve ABD işsizlik ve ücretler konusunda yaşanan bu dönüşüm bir yandan ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel olarak dünyayı ‘tek tip’ hale getiren diğer taraftan facebook, twitter, youtube gibi sosyal medya araçları ile organize ayaklanmaların, protestoların ve suiistimallerin yansıması olan küreselleşme kavramı ile açıklanmaya çalışılmaktadır.⁴²

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişimle birlikte küreselleşme sürecini sanayileşmeden sonra ikinci dönem olarak niteleyen Öztürk ise uluslararası ölçekte emeğin ‘vasıflı’ ve ‘vasıfsız’ olmak üzere iki gruba ayrıldığını savunmaktadır. Öztürk, vasıf düzeyi düşük olan işgörenin günümüzde hareket kabiliyetini kaybettiğini ileri sürmüştür ve bu konuda “*Bugün ise emek geçmişle karşılaştırıldığında hareket özgürlüğün yitirmiştir. Yüksek vasıflı emek dünyanın çeşitli bölgelerine hiçbir sınırlama ile karşılaşmadan gidebilirken, vasıfsız emek ulusal sınırlar içinde kalmaya mahkum bırakılmıştır. Geçmiş küreselleşme dönemi ile kıyaslandığında bu durum yenidir.*” şeklinde tespitlerde bulunmuştur.⁴³

Yüzyılın son çeyreğinde yaşanan baş döndürücü teknolojik gelişmeler yüksek nitelikli işgücü ihtiyacının artmasına, niteliksiz işgücünde de talep daralmasına neden olmaktadır. Bu durum dünya genelinde vasıf düzeyi düşük işgörenler aleyhine işsizlik sorunu yaratırken yeterli nitelikte işgücüne duyulan ihtiyaçta istihdam sorununu daha da problemlile hale getirmektedir. 1970 sonrasında mali piyasalarda Keynesyen politikaların terk edilerek neoliberal küreselleşme politikalarının uygulamaya konulması, çalışma yaşamında esnekliğin gelişimine paralel olarak işgücü piyasalarının sektörel olarak değişimi, enformel sektör ve enformel istihdamın yaygınlaşması emek piyasalarında da köklü değişimleri beraberinde getirmiştir.⁴⁴ Bu durum işgücü fiyatlarının düşük olduğu ülkelerde ucuz

⁴² Tokol, a.g.e., s. 102; Robert J. Lieber ve Ruth E. Weisberg, “Globalization, Culture, and Identities in Crisis”, *International Journal of Politics, Culture and Society*, Vol 16, No 2, Winter 2002, s. 274.

⁴³ Nurettin Öztürk, “Küreselleşme Sürecinin İstihdam ve Ücretler Üzerindeki Etkileri”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Aralık 2000, s. 70.

⁴⁴ Yücel Uyanık, “Neoliberal Küreselleşme Sürecinde İşgücü Piyasaları”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10/2, 2008, ss. 214, 215.

maliyetlerin çekiciliği ile yabancı yatırımların doğrudan düşük ücretli ekonomilere kayması ile sonuçlanmıştır. Vasıf düzeyi düşük işlerin düşük ücret politikası uygulayan ülkelere ihraç edilmesi gelişmiş ülkelerde düşük vasıflı ücret düzeyinin düşmesine neden olacaktır. Küreselleşmenin istihdam ve ücretler üzerinde neden olduğu gelişmeler özetle aşağıda verilmiştir.⁴⁵

- ✓ Küreselleşme dünya ölçeğinde etkili olan ‘küresel emek’ ve ‘küresel bir emek piyasasının’ ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır.
- ✓ Küreselleşme emeğin niteliklerinde kamplaşmalara neden olmuş, vasıf düzeyi düşük ve yüksek emek arasındaki ayırım giderek daha da yoğunlaşmıştır.
- ✓ Vasıf düzeyi yüksek emek için uluslararası hareketlilik (işgücü hareketliliği) başlamıştır.
- ✓ Sermaye üretim maliyetlerinin düşük olduğu bölgelere kaymış bu durum gelişmiş ülkelerin işgücü piyasalarında dalgalanmaları beraberinde getirmiştir. Bu nedenle ekonomik liberalleşmenin etkisiyle gelişmiş ülkelerde işsizliğin ve ücret politikalarında eşitsizliğin ortaya çıkışı öngörülmektedir.
- ✓ Küreselleşme emeğin pazarlık gücünde de küresel dinamikleri devreye sokmuştur. Bazı çalışmalara göre “dünya, iş yapmak için en düşük fiyatları vererek, bütün işgücünü birbirleri arasında rekabete yönelten ulusların, büyük bir pazarı haline gelmiştir”.

SONUÇ

Başlangıçta din merkezli yayılcılık ve sanayileşmeyle birlikte serbest ticaret politikalarının doğal bir yansıması olarak düşünülen ve dünyanın ekonomik düzlemde bütünleşmesiyle mal ve hizmet üretiminin ulus ötesi bir boyuta ulaştığı sonrasında ise bilgi ve iletişimde meydana gelen gelişmelerle kültürel, sosyal ve ekonomik entegrasyonun sağlandığı küreselleşme ülkeleri, toplumsal grupları ve bireyleri birbirine bağlayan kavramsal bir çerçevedir. Bahsedildiği üzere küreselleşmenin ilk ayağını semavi dinlerin genişleme politikaları ikinci ve en önemli ayağını ise ekonomik küreselleşmenin başlangıcı olarak ele alınan ve 18. yüzyılda buharın üretim teknolojilerinde kullanılmasıyla birlikte ortaya çıkan sanayileşmeyle birlikte güçlendiği bilinmektedir. 20. yüzyılın ortalarından itibaren gelişen neoliberal politik anlayış, bilgi ve iletişimin çok yönlü

---

⁴⁵ Tokol, a.g.e., ss. 102-106.

boyutlara ulaşması ise kültürel, diplomatik, sosyal küreselleşme sürecini beraberinde getirmiştir.

Dünyayı tek tip ve homojen bir hale getiren küreselleşme, sosyal politika enstrümanlarında da ciddi değişimlerin öncüsü olmuştur. Çalışma hayatının belirleyici faktörlerine ilişkin konulardan işçi ve işveren sendikaları ile devlet şeklindeki üçlü mekanizma aracılığıyla yürütülen ilişkiler sistematiği olarak tanımlanan endüstri ilişkileri, küreselleşme olgusundan etkilenen sosyal politikanın birinci enstrümanıdır. Küreselleşme, endüstri ilişkiler sistematiğini sendikasılaştırma eğilimleri, toplu pazarlığın kaldırılarak işyeri düzeyinde gerçekleştirilmesi, sosyal diyalog faaliyetlerinin ülkeler arası ölçekte yürütülmesi, ILO, OECD, BM gibi uluslararası örgütlerin tüm ülkelerdeki çalışma hayatına müdahale etmesi ve esnek çalışma şeklindeki araçlar ile dönüştürmeye çalışmaktadır. İnsan kaynağının yetkinliklerinin artması ve vasıf düzeyinin yükselmesi ile birlikte sendikalara duyulan gereksinimin sorgulanmaya başlaması ise küreselleşmenin sendikal örgütlenmelere etkisini göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca nitelikli işgücünde meydana gelen artış ücretlerin ve istihdamın niteliksiz çalışanlar aleyhine dönüşmesine olanak tanımış, böylelikle küreselleşmenin istihdam ve ücretler üzerinde bıraktığı etkiler tartışmaya başlanmıştır. Çalışma koşullarına yönelik olarak gelişen esnek çalışma, kısmi süreli, deneme ve çağrı üzerine çalışmalar, taşeronlaşma uygulamaları, toplam kalite yönetimleri çalışma hayatını katı ve değiştirilemez paradigmalardan kurtararak iş hayatının merkezine işin değil işçinin konulmasına neden olmuştur. Bu durum sistemden ziyade bireyin toplumun temel yapıtaşı haline geldiğinin bir göstergesidir.

KAYNAKÇA

- AKYILDIZ Hüseyin ve KORKMAZ Adem (2009), *İş ve Sosyal Sigortalar Hukuku*, 1. Baskı, Alter Yayıncılık, Ankara.
- ALBAYRAK Candan (2012), “Küreselleşme ve Ekonomik Krizin İş Hukukuna Etkisi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 98: 165-202.
- AMIN Ash (2004), “Regulating Economic Globalization”, *Transactions of The Institute of British Geographers*, New Series, Vol 29, No 2, Geography, Making A Difference In A Globalizing World: 217-233.
- BALAY Refik (2004), “Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt 37, Sayı, 2: 61-82.

- BARBIERI Katherine ve REUVENY Rafael (2005), “Economic Globalization and Civil War”, *The Journal of Politics*, Vol 67, No 4: 1228-1247.
- BİLGİN Mehmet Hüseyin (2001), “Endüstri İlişkilerinde Dönüşüm ve Yeni Eğilimler”, *Kamu İş Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2: 67-74.
- BLAKEMORE Ken ve GRIGGS Edwin (2007), *Social Policy An Introduction*, Open University Press, Mc Graw Hill Education, USA.
- CEYLAN Şule Şahin (2006), “Francis Fkuyama ve Tarihin Sonu Tezi”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 5, Sayı 10: 233-252.
- ÇEKEN Hüseyin, ÖKTEN Şevket ve ATEŞOĞLU Levent (2008), “Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Küreselleşme ve Yoksulluk”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 9, Sayı 2: 79-95.
- DANNREUTHER Charlie ve LEKHI Rohit (2000), “Globalization and The Political Economy of Risk”, *Review of International Political Economy*, Vol 7, No 4: 574-594.
- EKİN Nusret (1998), “Küreselleşme ve Endüstri İlişkilerinde Yeni Boyutlar”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Cilt 41-42, Sayı 1: 1-23.
- EKİN Nusret (1989), *Endüstri İlişkileri*, Beşinci Baskı, İşletme Fakültesi Yayın No 208, İstanbul.
- ERVIN Justin ve SMITH Zachary A. (2008), *Globalization*, Published by ABC-CLIO Incorporation.
- GIDDENS Anthony (1991), *Modernity and Self-Identity, Polity, Self And Society In The Late Modern Age*, Cambridge University Press.
- HAMILTON Sara M. (2009), *Globalization*, ABDO Publishing Company, Minnesota, USA.
- HELLWIG Timothy (2007), “Globalization and Perceptions of Policy Maker Competence”, *Political Research Quarterly*, Volume 60, Number 1: 146-158.
- HOUSEL Debra J. (2008), *Industrial Revolution*, Teacher Created Materials Publishing, California, USA.
- <http://blog.milliyet.com.tr/sosyolojik-olarak-kuresellesme-nedir--/Blog/?BlogNo=421305> (Erişim Tarihi: 19.08.2013).
- <http://www.tekgida.org.tr> “Küreselleşme ve İşçi Sendikaları Adlı Yazı” (Erişim Tarihi: 21.08.2013).

- HYMAN Richard (1999), “National Industrial Relations Systems and Transnational Challenges: An Essay In Review”, *European Journal of Industrial Relations*, Volume 5, Number 1: 89-110.
- HYMAN Richard (1995), “The European Union, Economic Globalization and Industrial Relations”, *Türk Endüstri İlişkileri Derneği, IV Ulusal Endüstri İlişkileri Kongresi*, Kamu-İş Yayını, Ankara: 119-127.
- KOCABAŞ Fatma (2004), “Endüstri İlişkilerindeki Dönüşüm”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- KORKMAZ Ali, “Arap Baharı Sürecinde İnternet ve Sosyal Medyanın Rolü”, *International Symposium on Language and Communication: Research Trends and Challenges (ISLC)*, ss. 2147-2154, <http://www.inlcs.org/online/Book14.pdf> (Erişim Tarihi: 20.08.2013).
- KOWALCZYK Carsten ve RIEZMAN Raymond (2009), “Free Trade: What Are The Terms of Trade Effects?”, *Economic Theory*, Vol 41, No 1: 147-161.
- LAW Derek (2000), “Information Policy For A New Millennium”, *Library Review*, Volume 49, Number 7: 322-330.
- LEİSİNK Peter (1999), *Globalization and Labour Relations*, Edward Elgar Publishing Limited, Massachusettes, USA, 1999.
- LIEBER Robert J. ve WEISBERG Ruth E. (2002), “Globalization, Culture, and Identities in Crisis”, *International Journal of Politics, Culture and Society*, Vol 16, No 2: 273-296.
- MARKTANNER Marcus ve NASR Joanna (2009), “Potentials of Democratization, Demilitarization, Industrialization, and Contraception”, *Journal of Economic Studies*, Vol 36, No 3: 236-249.
- MISHKIN Frederic S. (2007), “Is Financial Globalization Beneficial?”, *Journal of Money, Credit and Banking*, Vol 39, No 2/3: 259-294.
- MUNCK Ronaldo (2002), *Globalization and Labour The New Great Transformation*, Palgrave Publication, USA.
- NAGAR Richa, LAWSON Victoria, MCDOWELL Linda ve HANSON Susan (2002), “Locating Globalization: Feminist (Re)readings of The Subjects and Spaces of Globalization”, *Economic Geography*, Vol 78, No 3: 257-284.
- NASTROM Sofia (2003), “What Globalization Overshadows”, *Political Theory*, Vol 31, No 6: 808-834.
- ÖĞÜT Adem ve KOCABACAK Ayşe (2008), “Küreselleşme Sürecinde Türk İş Kültüründe Yaşanan Dönüşümün Boyutları”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 23: 145-170.

- ÖZKUL Metin (1997), *Çalışma Sosyolojisi İşgücünün Sosyolojik Özellikleri*, Isparta.
- ÖZTÜRK Nurettin (2000), “Küreselleşme Sürecinin İstihdam ve Ücretler Üzerindeki Etkileri”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Aralık 2000: 69-84.
- PEARSON Robin ve RICHARDSON David (2001), “Business Networking in The Industrial Revolution”, *The Economic History Review*, Vol 54, No 4: 657-679.
- REEVES Richard (2003), *Çalışmayı Zevke Dönüştürmek Mutlu Pazartesiler*, Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası Yayınları, Çeviren Ahmet Kardam, İstanbul.
- RITZER George (2011), *Globalization The Essentials*, Wiley and Sons Ltd Publication, Oxford, UK.
- RODRİK Dani (1997), “Sense and Nonsense in The Globalization Debate”, *Foreign Policy*, No 107: 19-37.
- ROSAMOND Ben (2003), “Babylon and on? Globalization and International Political Economy”, *Review of International Political Economy*, Vol 10, No 4, Tenth Anniversary Issue: 661-671.
- ROSE Stewart (2008), *Documenting The Past The Industrial Revolution*, Oriental Press Publication, London.
- SCHOLTE Jan Aart (2005), *Globalization A Critical Introduction*, Second Edition, Palgrave Macmillan Publication, New York, USA.
- STEGER Manfred B. (2009), *Globalization A Bried Insight*, Sterling Publishing Company, New York, USA.
- STRYKER Robin (1998), “Globalization and The Welfare State”, *International Journal of Sociology and Social Policy*, Volume 18, Number 2,3: 1-49.
- ŞENKAL Abdülkadir (2011), *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*, 3. Baskı, Alfa Yayıncılık.
- TOKOL Aysen (2011), *Endüstri İlişkileri ve Yeni Gelişmeler*, 3. Baskı, Dora Yayıncılık, Bursa.
- UYANIK Yücel (2008), “Neoliberal Küreselleşme Sürecinde İşgücü Piyasaları”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10/2: 209-224.
- WEINSTEIN Michael M. (2005), *Globalization What's New?*, Colombia University Press, New York, USA.
- www.emrekongar.org “Üçüncü Küreselleşme Ne Getirecek Adlı Yazı” (Erişim Tarihi:19.08.2013).

- YAYLA Ali (2006), “Küreselleşme ve Folklor”, *Folklor ve Edebiyat Dergisi*, Vol 12, No 45: 11-19.
- YELDAN Erinç (2002), “Neoliberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler”, *Praksis Sosyal Bilimler Dergisi*, 7. Sayı: 19-34.
- YORGUN Sayım (2005), “Küreselleşme Sürecinde Türk Sendikacılığında Yeni Yönelişler ve Alternatif Öneriler”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 3, 2005: 137-162.
- ZANDEN Jan Luiten Van (2009), *The Long Road To The Industrial Revolution The European Economy in A Global Perspective, 1000-1800*, Hotei Publishing, The Netherlands.